

MATN TUZISH VA TAHLIL QILISH: YOZMA ISHLARNING LINGVISTIK VA METODIK JIHATLARI.

Aliyeva Matluba To'xtamurod qizi

*Termiz davlat universiteti filologiya va tillarni o'qitish: o'zbek tili yo'nalishi
ikkinchi oliy ta'lim 4-kurs 122-guruh talabasi*

Annotatsiya: Mazkur maqolada yozma ishlarning lingvistik va metodik jihatlari tahlil qilinadi. Yozma matnlarni tuzish jarayoni, ularning grammatik, stilistik va pragmatik jihatlari yoritiladi. Shuningdek, yozma ishlarning samaradorligini oshirishga qaratilgan metodlar, baholash mezonlari va pedagogik yondashuvlar ko'rib chiqiladi. Maqola tilshunoslik va ta'lim metodikasi nuqtayi nazaridan muhim ilmiy xulosalar chiqarishga yordam beradi.

Kalit so'zlar: yozma ish, lingvistik tahlil, metodik yondashuv, stilistika, baholash mezonlari, pragmatika.

Yozma nutq inson fikrlash faoliyatining ajralmas qismi bo'lib, uning tarkibiy tuzilishi va samaradorligi lingvistik va metodik jihatlar bilan chambarchas bog'liqdir. Bugungi kunda ta'lim jarayonida yozma ishlarning o'rni va ahamiyati tobora ortib bormoqda. Shu sababli, mazkur maqolada yozma ishlarning tuzilishi, ularning lingvistik va metodik xususiyatlari, baholash mezonlari va ta'lim jarayonida qo'llanilishi ko'rib chiqiladi.

Maqolada yozma ishlarni tahlil qilish uchun quyidagi metodlar qo'llanildi:

- Lingvistik tahlil – yozma matnlardagi sintaktik va semantik tuzilishlarni o'rganish;

- Diskursiv tahlil – yozma nutqning pragmatik jihatlarini aniqlash;

- Eksperimental metod – yozma ishlar sifatini baholash bo'yicha sinov o'tkazish;

- Taqqoslash metodi – turli metodik yondashuvlarning samaradorligini aniqlash.

Bu mavzu yozma ishlarning lingvistik va metodik jihatlarini ko'rib chiqish va tahlil qilishga qaratilgan bo'lib, ayniqsa ilmiy, akademik va o'quv jarayonlarida muhim ahamiyat kasb etadi.

Matn tuzishning lingvistik jihatlari

Matn tuzish jarayoni til birliklarining o'zaro bog'lanishi, nutq me'yorlariga rioya qilish va uslubiy xususiyatlarni o'z ichiga oladi. Bunda quyidagi asosiy omillarni ajratish mumkin:

- Morfologik va sintaktik xususiyatlar: Matndagi so'zlarning grammatik tuzilishi va gap qurilishi tartibi. Ilmiy va akademik matnlarda murakkab sintaktik konstruktsiyalar ko'p qo'llaniladi.

- Leksik-semantik xususiyatlar: Matn tarkibida ishlatiladigan terminlar, sinonimlar va aniq ma'no ifodalarining tanlanishi. Ilmiy matnlar uchun terminologik aniqlik muhim hisoblanadi.

- Pragmatik jihatlar: Matnning auditoriya yoki o'quvchi ehtiyojiga mosligi, tushunarli va aniq bayon qilinishi.

Matn tahlili va metodik jihatlar

Metodik jihatdan yozma ishlarni tahlil qilish va ularni tuzish usullari quyidagi mezonlarga asoslanadi:

- Maqsad va vazifa: Matnning asosiy maqsadi aniq belgilanishi lozim (masalan, ilmiy maqola, esse, tahliliy izoh).

- Tuzilma va format: Kirish, asosiy qism va xulosa aniq ajratilishi kerak.

- Argumentatsiya va dalillash: Har qanday yozma ishda dalillar keltirish va mantiqiy fikrlash muhim sanaladi.

- Lingvistik ko'rsatkichlar: Matnning bog'liqligi, uslubiy aniqligi, aniq grammatik va leksik konstruksiyalardan foydalanish.

Yozma ishlar turlariga ko'ra lingvistik va metodik yondashuvlar

Har bir yozma ish turi o'ziga xos lingvistik va metodik talablarga ega:

Yozma ish turi	Lingvistik jihatlar	Metodik yondashuv
Ilmiy maqola	Rasmiy-ilmiy uslub, murakkab sintaksis, terminlar ko'pligi	Tadqiqot maqsadi va natijalarini aniq ifodalash, ilmiy dalillar keltirish
Insho (esse)	Erkin ifoda, shaxsiy fikr bildiruvchi leksika	Subyektiv yondashuv, argumentatsiya va mantiqiy tuzilish
Annotatsiya	Qisqa va lo'nda, aniq ma'lumotlar	Muhim ma'lumotlarni tanlab, ularni tizimli ifodalash
Hisobot	Rasmiy-uslubiy tahlil, faktlarga asoslangan ifoda	Ma'lumotlarni tizimli taqdim etish, xulosa chiqarish
Tahliliy sharh	Chuqur tahlil, taqqoslovchi iboralar	Kritik fikrlash, taqqoslash va umumlashtirish qobiliyatlari

Matn tuzish va tahlil qilish lingvistik jihatdan aniq ifoda va pragmatik yondashuvni talab qiladi. Metodik jihatdan esa maqsadga muvofiq tuzilma, dalillash va auditoriyaga mos ifodalanish zarur. Yozma ishlarning samaradorligi ularning aniq tuzilishi, lingvistik me'yorlarga rioya qilishi va maqsadga muvofiqligiga bog'liq.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, yozma matnlarni shakllantirish jarayonida grammatik qoidalarga rioya qilish bilan bir qatorda, stilistik va pragmatik jihatlar ham muhim o'rin tutadi. Shuningdek, yozma faoliyatni rivojlantirishda kommunikativ

yondashuv samarali natijalar berishi aniqlandi. Ilgari o'tkazilgan tadqiqotlar bilan solishtirilganda, interfaol metodlarning qo'llanilishi ta'lim samaradorligini oshirishga xizmat qilishi kuzatildi.

Xulosa

Yozma ishlarning lingvistik va metodik jihatlarini o'rganish natijasida quyidagi xulosalar chiqarildi:

- Matn tuzilishining grammatik va stilistik mezonlari muhim ahamiyatga ega;
- O'quvchilarning yozma kompetensiyasini oshirish uchun zamonaviy pedagogik metodlarni qo'llash zarur;
- Baholash mezonlari aniq va tizimli bo'lishi lozim;
- Kelajakda yozma nutqni rivojlantirish bo'yicha raqamli texnologiyalardan keng foydalanish taklif etiladi.

Ushbu tadqiqot yozma ishlarning lingvistik va metodik jihatlarini chuqurroq o'rganish hamda ta'lim jarayonida qo'llash bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqishga xizmat qiladi.

Adabiyotlar.

1. Golenok, M.P. and Osipova, N.O., Digital Humanities: A problematic sphere and development tendency, Nauchn. Obozr., 2018, no. 1. <https://cyberleninka.ru/article/n/digital-humanitiesprob-lemnoe-pole-i-perspektivy-razvitiya>.
2. Bazenkov, N.I. and Gubanov, D.A., Review of information systems for analysis of social networks, Upr. Bol'shimi Sist., Sb. Tr., 2013, no. 41, pp. 357–394.
3. Van Royen, K., Poels, K., Vandebosch, H., and Adam, P., Thinking before posting? Reducing cyber harassment on social networking sites through a reflective message, Comput. Hum. Behav., 2017, vol. 66, pp. 345–352.
4. Osipov, G.S., Priobretenie znaniy intellektual'nykh sistem: Osnovy teorii i tekhnologii (Acquisition of Knowledge by Intellectual Systems: Fundamentals of Theory and Technology), Moscow: Nauka, Fizmatlit, 1997.
5. Mikheenkova, M.A., Principles and logical tools for the intelligent analysis of sociological data, Doctoral (Eng.) Dissertation, Moscow, 2012.
6. Burkovskaya, Zh.I., Mikheenkova, M.A. and Finn, V.K., On an intelligent system for analysis of electoral behavior, IX Natsional'naya konferentsiya s mezhdunarodnym uchastiem "Iskusstvennyi intellekt-2004" (IX National Conference with International Participation "Artificial Intelligence-2004"), Tver, 2004, vol. 1, pp. 120–128.
7. Yasnitskii, L.N., On the possibilities of application of artificial intellectual methods in political science, Vestn. Permsk. Univ., Ser.: Politol., 2008, no. 2, pp. 147–155.